

Історичне краєзнавство

DOI: <https://doi.org/10.31110/consensus/2025-01/218-232>

УДК (UDC) 94 : 911.373] : 001.891-022.53 (477.51)

History of Pryluky District: a Microhistorical Research for Specification of the Time of Foundation of Karpylivka

Yurii Taraban*

Alla Tytarenko**

Abstract

The purpose of the article is to clarify the time of the founding of the village of Karpylivka, Pryluky district, Chernihiv region, based on the analysis of historical information, the use of microhistorical research methods, and the analysis of cartographic sources. **The methodological basis** of the study is the complex application of general scientific (analysis; synthesis; comparison and generalization), specific scientific (structural; interpretative-analytical, search, bibliographic, cartographic) methods, as well as microhistorical research methods (biographical, historical reconstruction, 'dense description', individualization and uniqueness, historical and social extrapolation).

The scientific novelty lies in the justification, based on the identified written and cartographic sources, of significant corrections to the time of the founding of the village of Karpylivka, Pryluky district, Chernihiv region. The study contributes to the growth of scientific interest in the study of local objects and personalities, personifies and actualizes local history in the context of the history of Ukraine, and is of a local history educational nature. The research methodology used can be applied to similar microhistorical explorations of local historical sites on the territory of Ukraine.

Conclusions. The study of the history of the origin of the village of Karpylivka, the identification of facts that clarify the chronology of the foundation and the context of historical events, became possible thanks to the use of a complex of microhistorical methods, the study of cartographic materials, as well as the analysis of the historical context of the events of the second half of the 17th century that unfolded in Ukraine and the Sribnyan region. The results of the study can be considered:

---

* Philosophy Doctor in the field of study Education/Pedagogy, Senior Lecturer of the Department of History of Ukraine, Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, Sumy, Ukraine. E-mail: yury.taraban@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8895-3751>

** Lecturer, Sumy Mechanical Engineering College, Sumy State University, Sumy, Ukraine. E-mail: alti@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6037-0829>

1. Clarification of the date of the foundation of the village of Karpylivka: a settlement with this name probably existed from the 40-50s of the 17th century, no later than April 1659, and ceased to exist by 1708(10).

2. The place where the Sribnyanskyi centurion Anton Trotsyna re-founded the village of Karpylivka is the location of the village of the same name, which was probably destroyed in April 1659 by a punitive detachment of Muscovites during a battle with Cossack detachments under the command of the Pryluky colonel Petro Doroshenko.

3. The desolation and oblivion of the village of Karpylivka destroyed by the Russians for half a century were the result of the military defeat of the Ukrainians and the long-term dominance of the Russian narrative in explaining the history of Ukraine. Soviet historiography inherited the aforementioned imperial policy of silencing the tragedy.

4. The founding of Karpylivka in 1708 (or in 1710) was actually an act of restoring the destroyed village in the process of economic development of the surrounding lands. The version of the alleged ancient Tatar destruction of the village is not factually confirmed and is presented in Russian imperial and Soviet historiography as a way to avoid mentioning the true course of events.

5. The methodology of the conducted comprehensive study involving source information and its multi-aspect analysis can be used for further research into the history of Karpylivka, as well as other settlements and local facts of microhistory. The effectiveness of chronological attribution through comparative and contextual analysis of diverse source information (in particular, cartographic) deserves the isolation of this aspect as a technological component of the study and the formation of the methodology of microhistorical and regional studies.

6. The study is educational in nature, as it explains the influence of Russian military power on the formation of the context of local history in certain regions of Ukraine.

Keywords: local history, microhistory, Karpylivka, Pryluky district, Sribne, Battle of Konotop, Anton Trotsyna

Історія Прилуччини: мікроісторичне дослідження для уточнення часу заснування села Карпилівки

Юрій Тарабан*

Алла Титаренко**

Анотація

Мета статті – уточнення часу заснування села Карпилівка Прилуцького району Чернігівської області на підставі аналізу історичних відомостей, використання методів мікроісторичного дослідження та аналізу картографічних джерел.

Методологічну основу дослідження складає комплексне застосування загальнонаукових (аналіз; синтез; порівняння та узагальнення), конкретно-наукових (структурний; інтерпретаторсько-аналітичний, пошуковий, бібліографічний,

---

* доктор філософії у галузі освіти/педагогіки, старший викладач кафедри історії України, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, Суми, Україна. E-mail: yury.taraban@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8895-3751>

** викладач соціальних дисциплін ВСП «Машинобудівний фаховий коледж Сумського державного університету», Суми, Україна. E-mail: alti@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6037-0829>

картографічний) методів, а також методів мікроісторичного дослідження (біографічний, історичної реконструкції, «щільного опису», індивідуалізації та унікалізації, історичної та соціальної екстраполяції).

Наукова новизна полягає у обґрунтуванні на підставі виявлених письмових та картографічних джерел суттєвих коректив часу заснування села Карпилівка Прилуцького району Чернігівської області. Дослідження сприяє зростанню наукового інтересу до вивчення локальних об'єктів та особистостей, персоніфікує та актуалізує локальну історію в контексті історії України, носить краєзнавчий виховний характер. Використана методика дослідження може бути застосована для аналогічних мікроісторичних розвідок локальних історичних об'єктів на території України.

Висновки. Дослідження історії походження села Карпилівки, виявлення фактів, що уточнюють хронологію заснування та контекст історичних подій, стало можливим завдяки використанню комплексу мікроісторичних методів, дослідженням картографічних матеріалів, а також аналізу історичного контексту подій другої половини 17 ст., що розгорталися в Україні та на Срібнянщині. Результатом дослідження можна вважати:

1. Уточнення дати заснування села Карпилівка: населений пункт із такою назвою вірогідно існував з 40–50-х років 17 ст., не пізніше квітня 1659 року припиняє своє існування до 1708(10) років.

2. Місце, на якому Срібнянський сотник Антон Троцина повторно заснував село Карпилівку, є місцем розташування села із такою самою назвою, яке вірогідно було знищене у квітні 1659 року каральним загоном московитів в ході бойового зіткнення із козацькими загонами під командуванням Прилуцького полковника Петра Дорошенка.

3. Запустіння та забуття знищеного росіянами села Карпилівка протягом півстоліття стали наслідком військової поразки українців та тривалого домінування російського нарративу пояснення історії України. Радянська історіографія успадкувала зазначену імперську політику замовчування трагедії.

4. Заснування Карпилівки у 1708 (або у 1710) році фактично було актом відновлення зруйнованого села в процесі господарського освоєння довколишніх угідь. Версія про нібито давнє татарське руйнування села не знаходить фактичного підтвердження та представлена у російській імперській та радянській історіографії як спосіб уникнути згадки про справжній перебіг подій.

5. Методологія проведеного комплексного дослідження із залученням джерельної інформації та її поліаспектного аналізу може бути використана для подальших досліджень історії Карпилівки, а також інших населених пунктів та локальних фактів мікроісторії. Результативність хронологічної атрибуції через порівняльний та контекстний аналіз різнопланової джерельної інформації (зокрема, картографічної) заслуговують на виокремлення даного аспекту як технологічної складової дослідження та формування методології мікроісторичних та регіональних досліджень.

6. Дослідження має виховний характер, оскільки пояснює вплив російської військової сили на формування контексту локальної історії в окремих регіонах України.

Ключові слова: краєзнавство, мікроісторія, Карпилівка Прилуцького району, Срібне, Конотопська битва, Антон Троцина

Цитування: Тарабан, Ю. & Титаренко, А. (2025). Історія Прилуччини: мікроісторичне дослідження для уточнення часу заснування села Карпилівки. *Консенсус*, 1, 218–232.
<https://doi.org/10.31110/consensus/2025-01/218-232>

URL: <https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/157>

Постановка проблеми. Виявлення документального свідчення, а також картографічних матеріалів, у яких міститься інформація про село Карпилівка і які датовані значно раніше офіційно визнаного терміну заснування села, створюють підстави для комплексного дослідження з метою уточнити та обґрунтувати час дійсного заснування Карпилівки. У ході дослідження з'ясовано і обґрунтовано на підставі аналізу виявленої джерельної інформації незалежного походження, що село Карпилівка було засноване у 40-50 роках 17 ст., тобто значно раніше загальноприйнятого терміну (1708), що суттєво коригує існуючі дані. Село ймовірно було зруйноване у квітні 1659 року внаслідок карального рейду московського війська під командуванням князя Семена Пожарського, після тривалого періоду запустіння було вдруге засноване у 1708 (або 1710) році.

Актуальність дослідження полягає у суттєвому коригуванні історії населеного пункту (зокрема, уточнення часу заснування села Карпилівка) та характеристиці локальних подій російсько-української війни 1658–1659 рр. на підставі фактів, виявлених додатково.

Характеристика методології дослідження. Формування історії як комплексного поліаспектного відновлення минулого поєднує світоглядні та методологічні підходи роботи історика. Фундаментальні дослідження, що спираються на значну джерельну базу і відображають метаісторичні факти і події (Randall Collins¹), містять у собі фрагменти, що дозволяють сприймати історію як пережиту реальність окремих осіб, спільнот, поселень та об'єктів. Така мозаїка передбачає особливі методології, що сформувалася у межах мікроісторії (Giovanni Levi², Carlo Ginzburg³). Дослідження мікроісторії та історії повсякденності (*нім. Alltagsgeschichte*) завдяки акцентованому використанню емпіричних досліджень окремих складових створюють умови для розуміння життя і побуту окремих людей і спільнот в культурно-історичному середовищі відповідної географічної та хронологічної локації.

Мікроісторичне дослідження із залученням додаткових картографічних відомостей дають підстави суттєво скоригувати факти та події регіональної історії та історії України в цілому. Пострадянське переосмислення історії в умовах державної незалежності України сприяє виявленню нових сенсів та елементів, що іноді призводять до суттєвого уточнення усталеної історію локальних об'єктів та регіонів. Використання методів мікроісторичних наукових розвідок робить доступними нові

---

¹ Collins R. *Macrohistory. Essays in Sociology of the Long Run*. Stanford: Stanford University Press. 1999. 312 p.

² Levi G. *On Microhistory*. In: *New Perspectives on Historical Writing*. Pennsylvania State University Press, Cambridge, 1992.

³ Ginzburg C. Morelli, Freud and Sherlock Holmes. Clues and Scientific Method. *History Workshop*. 1980. № 9. P. 5–36; Ginzburg C., Poni C. The Name and the Game: Unequal Exchange and the Historiographic Marketplace. *Microhistory and the Lost Peoples of Europe* / Ed. by E. Muir and G. Ruggiero. Baltimore; L., 1991. P. 1–10.

факти, що можуть коригувати усталену історію окремих населених пунктів України. Зазначена тенденція розвитку історичної науки, що стала актуальною в 90-х роках 20 ст., нині не втрачає своєї значимості та містить значну дослідницьку перспективу.

Аналіз актуальних досліджень. Історію села прийнято розглядати із початку 18 ст., про що свідчать літературні джерела. Давня версія заснування Карпилівки ґрунтується на відомостях, які зазначає дослідник історії Чернігівщини Олександр Матвійович Лазаревський⁴, який стверджує, що Карпилівку заснував син Срібнянського сотника Трохима Васильовича Троцини Антон, отримавши дозвіл від Прилуцького полковника Івана Носа та підтвердженого гетьманом Іваном Скоропадським.

Схожа версія описана у російському дослідженні «Полное географическое описание нашего Отечества» у т. 7, що вийшов друком у 1903 році⁵. При цьому варто зауважити, що дане джерело викликає певні сумніви щодо коректності та достовірності фактажу. Так, «Полное географическое описание нашего Отечества» подає невірні географічні назви: річка Галка іменується річкою Голтвою (?), село Карпилівка – селом Корнилівкою (?). Однак деталі, що супроводжують опис, а також контекст опису, не залишають сумніву, що мова йде саме про Карпилівку, а не про інший населений пункт.

Цікаві дані про обставини заснування Карпилівки містить «Генеральное следствие о маетностях Прилуцкого полка (1729–1731 гг.)»⁶. Зазначене літературне джерело містить свідчення, що сотник Антон Троцина отримав право на заснування села від колишнього полковника Прилуцького Дмитра Горленка. Документ повідомляє, що село засноване частково на місці «спустошеного селища», а частково – на викуплених ним землях поблизу. Стосовно спустошеного селища у документі відзначено, що запустіння на тому місці тривало понад сорок років.

Історія Карпилівки, а також історичних подій на Прилуччині, що відображають обставини заснування села, містяться у низці наукових праць сучасних дослідників Прилуччини та Чернігівщини. Енциклопедичний довідник «Прилуччина»⁷ містить значний обсяг історичного матеріалу по населених пунктах, що є результатом опрацювання джерельної інформації (зокрема, на сторінках 205–206 розміщено довідкову інформацію про Карпилівку). Ми також використовували матеріали зазначеного енциклопедичного довідника у ході дослідження окремих епізодів історії

⁴ Лазаревский А.М. Описание старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления: [в 3 т.]. Т. 3. Полк Прилуцкий. К., 1893.

⁵ Россия. Полное географическое описание нашего Отечества. [в 19 т.] / под ред. В.П. Семенова; под общ. руководством: П.П. Семенова, В.И. Ламанского. Санкт-Петербург: Изд. А.Ф. Девриена, 1899–1914. Т. 7: Малороссия / сост.: Б.Г. Карпов [и др.]. 1903.

⁶ Мякотин В.А. Генеральное следствие о маетностях Прилуцкого полка (1729–1731 гг.) / Сообщ. В. Мякотин. Киев: тип. Корчак-Новицкого, 1896. 38 с.

⁷ Прилуччина: Енциклопедичний довідник / За ред. Г.Ф. Гайдая. Ніжин: ТОВ «Видавництво “Аспект-Поліграф”», 2007. 560 с.

сїл, що знаходяться поблизу Карпилівки (наприклад, Харитонівки, Грициївки, Олексинців та ін.).

Вагомий внесок у дослідження історичного минулого Срібнянщини зроблено дослідницею Ліною Кириченко завдяки збірці «Моя Срібнянщина»⁸, що стала результатом дослідницької роботи колективу Срібнянської централізованої бібліотечної системи за участю краєзнавців і вчителів шкіл. У збірці розміщено опис історії Карпилівки⁹. Зазначене видання є не лише джерелом краєзнавчої інформації, але й дієвим засобом виховання інтересу до власної історії серед широкого кола читачів бібліотек.

Об'єктом дослідження є село Карпилівка Прилуцького району Чернігівської області. Предмет дослідження – історичні відомості, що стосуються заснування села Карпилівка як населеного пункту.

Мета дослідження – уточнення часу заснування села Карпилівка на підставі аналізу історичних відомостей, використання методів мікроісторичного дослідження та аналізу картографічних джерел.

Методи дослідження – загальнонаукові (аналіз; синтез; порівняння та узагальнення), конкретно-наукові (структурний; інтерпретаторсько-аналітичний, пошуковий, бібліографічний, картографічний), мікроісторичного дослідження (біографічний, історичної реконструкції, «щільного опису», індивідуалізації та унікалізації, історичної та соціальної екстраполяції).

Виклад основного матеріалу. Опис історії села Карпилівка тривалий час вважається в цілому усталеним, що не потребує кардинальних уточнень. Однак виявлення згадки про Карпилівку в контексті масштабних подій та фактів, що мали місце на території розміщення села значно раніше хронологічного визначення його заснування, суттєво змінюють наявні дані.

Село Карпилівка Срібнянської селищної громади, що належить до Прилуцького району Чернігівської області, розташоване біля перетину трьох нинішніх областей України – Чернігівської, Полтавської та Сумської. Віддаленість від великих міст, залізничних станцій та транспортних магістралей визначили його історію і сучасність. Нині населення села складає приблизно 500 жителів, які займаються сільським господарством.

Зосередимо увагу на витоках. Збереглися джерельні свідчення, що місцина, де постало село, було заселене з прадавніх часів. Кургани епохи бронзи, що були виявлені біля села та нині є пам'ятками археологічної спадщини, підтверджують версію про те, що на тих землях люди селилися здавна. Однак спадкова поєднаність історії тих прадавніх поселень із Карпилівкою не виявлена.

Отже, дослідження літературних джерел та науково-дослідницької літератури дозволяють дійти висновку, що село Карпилівка було засноване у 1708 році (або у 1710,

---

⁸ Моя Срібнянщина. Укладач Ліна Кириченко. К., 2010. 152 с.

⁹ Ibid. С. 112–115

що у контексті нашого дослідження є несуттєво) сином Срібнянського сотника Трохима Васильовича Троцини – Антоном Троциною. Трохим Троцина мав досить значний статус і авторитет у Придубцькому козацькому полку: був Срібнянським сотником, полковим суддею та наказним полковником. Під час подій Північної війни він підтримав гетьмана Івана Мазепу, відправився з дипломатичною місією Гетьманщини на Запорізьку Січ. Однак посланці були перехоплені біля села Сорочинці на Полтавщині. За однієї з версій¹⁰, невдача місії призвела до того, що Троцина був етапований до Лебедина і був закатований разом із іншими представниками козацької старшини під час Петрової розправи (див. Катівня у Лебедині). За іншою версією, якої дотримується О. Лазаревський, Трохим Троцина підтримував Петра I, про що свідчив його підпис, який було поставлено під вірогідною чолобитною (однак є припущення, що підпис від імені полкового судді Троцини було підроблено), маючи поважний вік, після звинувачень у зраді царя поїхав шукати виправдань до Санкт-Петербургу, де і помер.

Попри трагічну долю батька, новий гетьман України Іван Скоропадський вирішив залишити досить багату Срібнянщину у володінні сім'ї Троцин, закріпивши право володіння землями за його сином Антоном (мав гарний голос і певний час був царським півчим, що у подальшому визначило його впливовий статус). О. Лазаревський стверджує, що саме Антон Троцина особисто заснував Карпилівку¹¹.

**ригть: „а Карпиловку, то жъ пустое селшце, въ покойного
Іоана Носа, плк—ка Прлцк., осадить позволенія упросилъ,
на що и унѣверсалъ его полковничій у мене имѣется; а
когда вже люде стали въ томъ селѣ збиратися, то уже по-
томъ и пок. гетм. Ів. Скр—ій тое село К., за мои службы и
многіе походи, унѣверсаломъ мнѣ во владѣніе, зо всѣми землями,
ствердилъ; а потомъ пок. гетм. Д. П. Ап—лъ, смотря на
мои вѣрніе и многолѣтніе войсковіе службы, тое же с. К.
своимъ унѣверсаломъ мнѣ зволилъ подтвердить; якое, же
тѣмъ людемъ не било отъ мене тяжести, доволними людьми
било и осѣло“, но сынъ его Николай, добавляетъ завѣщатель,
„черезъ немилостивіе свои побои—людей разогналъ“... Послѣ
смерти Авт. Тр., К. перешла къ его наслѣдникамъ.**

Рис. 1.

Серед маєтностей Срібнянського сотника Троцини Карпилівка була найбільшим за чисельністю населення селом (зокрема, про це відомо із тривалої й

¹⁰ Павленко С. Оточення Гетьмана Івана Мазепи: соратники та прибічники. Київ, 2009. С. 245.

¹¹ Лазаревский А.М. Описание старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления: [в 3 т.]. Т. 3. Полк Придубцкий. К., 1893. С. 322.

гострої епістолярної суперечки між Антоном і його сином Миколою за батьківську спадщину, внаслідок якої залишилися документальні дані, що описують кількісні характеристики маєтностей).

Земельні угіддя, що розгорнулися довкола річки Галки, яка є притокою річки Лисогір, здавна були відомі як гарні сінокоси. Кліматичні умови сприяли росту різнотрав'я на великих луках, відсутність значних лісових масивів та достатня кількість вологи робили ці землі місцем, де заготовляли сіно для худоби. Такі сінокоси не потребували агротехнічної обробки, сіно транспортувалося гужовим транспортом, що не потребувало спорудження доріг. Зауважимо, що земля у Срібному та його околицях використовувалася виключно як орна, що оброблялася для вирощування зернових, городини та інших культур (зокрема, славився срібнянський тюпюн).

На початку 18 ст. місце, де була заснована Карпилівка, ймовірно була польовим станом, де могли тимчасово перебувати селяни, що займалися заготівлею сіна, а також іншими видами господарської діяльності (наприклад, пасічники, мисливці та представники інших сезонних промислів). Отже, у 1708 році на місці Карпилівки не було впорядкованого сільського поселення із постійним населенням, а були лише сінокосні угіддя, тимчасові укриття від негоди та у переказах збереглися неперифіковані дані про знищене у давнину село, що було на цьому місці.

Варто згадати, що українське село й нині традиційно поділяється на «кутки», які ймовірно були компактними поселеннями великих родин (зберегли свої неофіційні назви від прізвищ чи прізвиць) і мали характер конгломерації хуторів. Довкола Карпилівки збереглися назви урочищ, зокрема, дотепер відомі назви Скибівщина, Краштанівщина, Рубаківщина, Литвинівщина, Лисанівка, Довбнівка (автору відомо з особистих спостережень). «Хуторське» облаштування села, що сягає давнини, підтверджує припущення про поступове заселення місцевості людьми, що здійснювали господарське освоєння довколишніх угідь. Така практика була досить поширеною: зокрема, станом на другу половину 17 ст. в поріччі Лисогору були засновані села Харитонівка, Побочіївка, Гриціївка, Олексинці¹². Ці села, що виникають у 1660-х роках, мають схожу хуторську структуру, що збереглася у неофіційних назвах «кутків». Гіпотетичне існування більш раннього поселення на місці Карпилівки хронологічно співпадає із часом заснування згаданих довколишніх сіл поріччя Лисогору та додає ймовірності такого факту.

У історіографії імперського і радянського періодів утвердилася точка зору, що Карпилівку заснували на місці покинутого більш давнього поселення. О. Лазаревський та пізніші дослідники вважали, що давніше поселення на місці Карпилівки знищили татари. Така версія не піддавалася сумнівам та вважалася найбільш достовірною, про що свідчить її тривале існування. Хоча достовірної інформації з історичних джерел про беззаперечне підтвердження такої точки зору не виявлено.

---

¹² Прилуччина: Енциклопедичний довідник / За ред. Г.Ф. Гайдая. Ніжин: ТОВ «Видавництво "Аспект-Поліграф"», 2007. 560 с.

Варто згадати, що українські гетьмани проводили досить активну дипломатію з Османською імперією та її васалом Кримським ханством, в результаті чого татари часто виступали як союзники козаків у військових діях. Принагідно варто зауважити, що відомостей про татарські набіги та нищення татарами сусідніх сіл, що на той час вже існували у поріччі Лисогору та у довколишній місцевості, не збереглося. Тож виникають підстави для сумніву в участі татар у знищенні поселення, на місці якого виникла Карпилівка.

Описані міркування щодо можливого перебігу подій на Срібнянщині у другій половині 17 ст. дозволяють припустити, що на місці Карпилівки існувало поселення, яке ймовірно було знищене (спалене) приблизно в середині 17 ст. в результаті якихось подій чи явищ, про які не збереглося документальних свідчень і про які ніхто не пам'ятає, а вже на початку 18 ст. було знову заселене і стало місцем постійного поселення. Нову дату було прийнято вважати часом «заснування» села Карпилівка (за відсутності інших версій, підтверджених документально). З огляду на те, що історія Карпилівки не пов'язана із значними історичними подіями і не представляла особливого дослідницького інтересу, додаткових наукових досліджень не проводилось (більшість доступної сучасної дослідницької інформації про історію Срібнянщини і Карпилівки зокрема – це результати аматорської роботи співробітників бібліотек, шкільних краєзнавчих гуртків і досліджень окремих осіб, що проявляли інтерес до історії рідного села).

Невідповідність існуючих даних і фактичного заснування села були виявлені в процесі дослідження літературних джерел: згадка про село Карпилівку міститься у тексті, що стосується московсько-української війни 1658–1659 років і зокрема подій 1659 року на Срібнянщині. Дослідження переміщення російських збройних загонів напередодні знищення містечка Срібне стало приводом для залучення широкого кола доступних літературних джерел, серед яких – робота російського науковця І. Бабуліна¹³ про княжий рід Пожарських і зокрема його представника Семена Романовича Пожарського, що був безпосереднім учасником згаданих подій. Оскільки згадана робота зазначеного автора не є предметом нашого дослідження, то зосередимо увагу на тому, що у тексті викладено перебіг подій квітня 1659 року, де згадується «село Карпиловка». Щоб уникнути помилок тлумачення, наведемо оригінальний текст у вигляді зображення:

Полковник Петр Дорошенко пришел в село Голенка, намереваясь внезапно напасть на Лохвицу, но, узнав о направленных против него силах, «побежал» к Сребному. Воевода Петр Скуратов с ратными людьми ходил за полковником «до Сребреново города до села Карпиловки. После происшедшей между ними стычки, того же дня (8 апреля) Дорошенко «ушел в Серебряной»⁷⁵.

⁷¹ РГАДА. Ф. 210. Разряд. Оп. 13. Столбцы Приказного стола. № 308. Л. 354.

⁷⁵ Там же. Л. 355.

Рис. 2

¹³ Бабулин И.Б. Князь Семен Пожарский и Конотопская битва, М., 2009.

Коротко схарактеризуємо історичні обставини зазначеного періоду. Події, що розгорталися на території України з осені 1658 року і призвели до війни, російські історики трактують як зраду гетьмана І. Виговського, а бойові дії – як громадянську війну (при цьому посилаючись на літопис Самійла Величка). Однак українська історіографія¹⁴ вважає зазначені події московсько-українською війною. Чисельний військовий загін московитів під загальним командуванням князя Семена Пожарського навесні 1659 року перебував у Лохвиці, звідти рушив на Срібне, де зосередив свої війська прихильник І. Виговського Прилуцький полковник Петро Дорошенко. Московське військо чисельністю понад 8 тис. підійшло до Срібного з боку понизів'я річки Лисогор, тобто напрям руху співпадає з напрямом розташування Карпилівки. «Стичка» козаків Петра Дорошенка із московитами біля села Карпилівка сталася 8 квітня 1659 року, після чого козаки відступили до укріпленого містечка Срібне, а російський загін вирушив слідом. 13 квітня 1659 року військовий загін московитів захопив Срібне і знищив кілька сотень козаків, що обороняли укріплення, а також міщан (усього загинуло понад три тисячі срібнянців). Наступного дня каральний загін повернувся до Лохвиці.

У тексті автора, що описує військовий каральний похід великого загону московитів на Срібне, згадка про Карпилівку дає вагомі підстави стверджувати:

1. Село Карпилівка на момент описаних подій квітня 1659 року вже існувало як багатолюдне впорядковане поселення.

2. Події походу, в контексті яких згадано Карпилівку, датовані квітнем 1659 року, що дає підстави вважати, що село існувало і раніше саме із такою назвою. Ймовірно, про Карпилівку автори джерельного документу того часу знали достеменно, оскільки назву села використовували у якості безпомилкового орієнтира на місцевості.

3. Зазначена хронологічна атрибуція (квітень 1659) суттєво відрізняється від усталеної версії про відсутність впорядкованого постійного поселення на місці Карпилівки до 1708 року. Є вагомі підстави припустити, що історія заснування села Карпилівка сягає більш ранніх часів, однак не пізніше 1659 року.

4. Документальне свідчення про «стичку» може означати, що біля Карпилівки чи на території села відбулося бойове зіткнення, після чого село вже не згадується як населений пункт аж до нового «заснування» на початку 18 ст. Можна припустити, що внаслідок військового походу квітня 1659 року село Карпилівка було знищене (спалене) каральним загоном російського воєводи Петра Скуратова (про якого йдеться у джерельному документі), селян було вбито або ж вони залишили свої спалені домівки та перебралися до інших місць. Таке припущення співпадає із намірами військового загону московитів, що невдовзі осадили Срібне і знищили оборонців разом із місцевими мешканцями.

5. Принагідно зазначимо, що аналогічні каральні експедиції московських військ

¹⁴ Смолій В.А., Степанков В.С. Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.). Київ, 1999. Т. 7. С. 229.

у квітні, травні та червні 1659 року були проведені стосовно містечок Борзна (двічі), Хорол, Говтва, Ніжин. Наслідки згаданих каральних експедицій підтверджують припущення про характер подій, що безпосередньо стосуються нашої розвідки.

Дослідження подій 1659 року та зокрема долі села Карпилівка потребують залучення додаткових матеріалів альтернативного походження, що містять джерельну інформацію та власну хронологічну атрибуцію. З метою більш ґрунтовного визначення хронологічної складової дослідження залучено джерела, що мають самостійне походження, не пов'язане із зазначеними літературними свідченнями, а також хронологічна атрибуція яких не викликає сумніву. Такими джерелами могли стати карти, схеми, малюнки, що відображали у тому числі й наявні населені пункти. Ми дійшли висновку, що картографічні матеріали найбільшою мірою сприяють атрибуції та визначенні хронології історичних подій, особливо таких, що є об'єктами мікроісторичних краєзнавчих досліджень. Адже карти як історичні джерела мають власну історію створення та атрибуції, відображають фактаж, що істотно уточнює та доповнює джерельну інформацію іншого походження, надаючи їй об'єктивності.

Вагомим свідченням на користь версії про існування Карпилівки в середині 17 ст. є використання картографічних матеріалів, пов'язаних із подіями, в описі яких йдеться про існування села Карпилівка. Зокрема, дослідження позначень села Карпилівка на картах, які створив французький інженер-фортифікатор і картограф Гійом Левассер де Боплан (*Guillaume Levasseur de Beauplan*) (див. Рис. 3). Зображення¹⁵ датоване 1648 роком, на карті знаходимо Карпилівку.

Рис. 3

¹⁵ *Delineatio Generalis Camporum Desertorum vulgo Ukraina. Cum adjacentibus Provinciis* (1648). [Карта]. Retrieved from <https://www.loc.gov/item/8069235/>

На іншій карті де Боплана¹⁶, датованій 1660 роком, серед населених пунктів біля Срібного також позначено Карпилівку.

Рис. 4

Водночас варто зауважити, що на карті де Боплана, що датована 1639 роком, Карпилівки не знаходимо, що дає підстави вважати, що на зазначений термін села ще не існувало. На основі комплексного аналізу зазначених картографічних матеріалів вважаємо вірогідною версію, що Карпилівка заснована була приблизно в 40–50-х роках 17 ст., а не у 1708 або 1710 році. Такий результат отримано шляхом узагальнення інформації з незалежних джерел, що свідчить на користь підтвердження нашої гіпотези щодо більш ранньої історії Карпилівки.

Запустіння на місці знищеної у 1659 році Карпилівки тривало протягом півстоліття, про що згадує «Генеральное следствие о маестностях Прилуцкого полка (1729–1731 гг.)»¹⁷. Така версія відповідає загальній тенденції історичної епохи, що в історіографії отримала назву «Руїна». Обставини трагічної долі колишнього села згодом поринули у забуття. Але збереглася назва: у 1708 році село назвали Карпилівкою, так само, як і на картах де Боплана, і в історичному джерелі про події 1659 року, на яке посилається І. Бабулін. Можна припустити, що сотник Антон Троцина знав про трагічну долю спаленої Карпилівки та фактично відновив назву колишнього села, заснувавши його «на пустому селищі». Однак трагічна смерть його

¹⁶ Carte d'Ukraine Contenant plusieurs Prouvinces comprises entre les Confins de Moscouie et les Limites de Transilvanie (1660). [Карта]. Retrieved from <https://curiosity.lib.harvard.edu/scanned-maps/catalog/44-990114176650203941>

¹⁷ Мякотин В.А. Генеральное следствие о маестностях Прилуцкого полка (1729–1731 гг.) / Сообщ. В. Мякотин. Киев: тип. Корчак-Новицкого, 1896. 38 с.

батька припустимо завадила вказати на дійсних винуватців спустошення села, переклавши провину на «набїг татар», про який не збереглося жодних документальних згадок. Наявність більш ранніх свідчень про Карпилівку пояснює назву «відновленого» села у 1708 році, про трагічну долю якого міг знати срібнянський нащадок полковника, закатованого московитами.

Розглядаючи існуючу версію назви села, варто взяти до уваги, що на території України розташовано близько 15 сіл із назвою «Карпилівка». Цей факт ставить під сумнів унікальність назви. Господарське освоєння угідь з ініціативи власника землі Срібнянського сотника Антона Троцини не передбачала наявності осадчого, на честь якого могло бути назване поселення. Тому існуючу гіпотетичну версію про те, що село було назване на честь першого поселенця Карпа¹⁸, вважаємо малоімовірною.

На нашу думку, для встановлення більшої достеменності факту існування Карпилівки у 1659 році важливо отримати доступ до письмових документів, що містять згадку про село. Але основний джерельний текстовий документ, де міститься таке посилання, знаходиться на території країни, що розгорнула жорстоку війну проти України, тому така можливість відсутня. Вважаємо, що тема потребує подальшого комплексного дослідження із залученням широкого кола джерел, результати якого могли б підтвердити чи спростувати викладені аргументи.

Висновки. Дослідження історії походження села Карпилівки, виявлення фактів, що уточнюють хронологію заснування та контекст історичних подій, стало можливим завдяки використанню комплексу мікроісторичних методів, дослідженням картографічних матеріалів, а також аналізу історичного контексту подій другої половини 17 ст., що розгорталися в Україні та на Срібнянщині. Результатом дослідження можна вважати:

1. Уточнення дати заснування села Карпилівка: населений пункт із такою назвою вірогідно існував з 40–50-х років 17 ст., не пізніше квітня 1659 року припиняє своє існування до 1708(10) років.

2. Місце, на якому Срібнянський сотник Антон Троцина повторно заснував село Карпилівку, є місцем розташування села із такою самою назвою, яке вірогідно було знищене у квітні 1659 року каральним загоном московитів в ході бойового зіткнення із козацькими загонами під командуванням Прилуцького полковника Петра Дорошенка.

3. Запустіння та забуття знищеного росіянами села Карпилівка протягом півстоліття стали наслідком військової поразки українців та тривалого домінування російського нарративу пояснення історії України. Радянська історіографія успадкувала зазначену імперську політику замовчування трагедії.

4. Заснування Карпилівки у 1708 (або у 1710) році фактично було актом відновлення зруйнованого села в процесі господарського освоєння довколишніх угідь. Версія про нібито давнє татарське руйнування села не знаходить фактичного

---

¹⁸ Моя Срібнянщина. Укладач Ліна Кириченко. К., 2010. С. 112.

підтвердження та представлена у російській імперській та радянській історіографії як спосіб уникнути згадки про справжній перебіг подій.

5. Методологія проведеного комплексного дослідження із залученням джерельної інформації та її поліаспектного аналізу може бути використана для подальших досліджень історії Карпилівки, а також інших населених пунктів та локальних фактів мікроісторії. Результативність хронологічної атрибуції через порівняльний та контекстний аналіз різнопланової джерельної інформації (зокрема, картографічної) заслуговують на виокремлення даного аспекту як технологічної складової дослідження та формування методології мікроісторичних та регіональних досліджень.

6. Дослідження має виховний характер, оскільки пояснює вплив російської військової сили на формування контексту локальної історії в окремих регіонах України.

REFERENCES

- Babulya, Y.B. (2009). *Kniaz' Semen Pozharskyj y Konotopaskaia bytva*. [Prince Semyon Pozharsky and the Battle of Konotop]. Moskva. 168 p. [in Russian].
- Berliner Geschichtswerkstatt (Hrsg.). (1994). *Alltagskultur, Subjektivität und Geschichte. Zur Theorie und Praxis von Alltagsgeschichte* [Everyday culture, subjectivity, and history. On the theory and practice of everyday history]. Münster [in German].
- Carte d'Ukraine Contenant plusieurs Prouvinces comprises entre les Confins de Moscouie et les Limites de Transilvanie [Map of Ukraine Containing several Provinces between the borders of Moscow and the limits of Transylvania] (1660). [Карта]. Retrieved from <https://curiosity.lib.harvard.edu/scanned-maps/catalog/44-990114176650203941> [in French].
- Cerutti, S. (1995). Normes et pratiques, ou de la légitimité de leur opposition // Les formes de l'expérience. Une autre histoire sociale / Ed. par B. Lepetit. 127-149 [in English].
- Cerutti, S. (2004). Microhistory: Social Relations versus Cultural Models? / Between Sociology and History. Essays on Microhistory, Collective Action, and Nation-Building / Ed. by A.-M. Castrén, M. Lonkila, M. Peltonen. Helsinki. 17-40. [in English].
- Collins, R. (1999). *Macrohistory*. Essays in Sociology of the Long Run. Stanford: Stanford University Press. 312 p. [in English].
- Delineatio Generalis Camporum Desertorum vulgo Ukraina. Cum adjacentibus Provinciis [General Delineation of the Desert Plains of Ukraine. With adjacent provinces] (1648). [Карта]. Retrieved from <https://www.loc.gov/item/8o692351/>
- Ginzburg, C. (1980). Morelli, Freud and Sherlock Holmes. Clues and Scientific Method. *History Workshop*, 9. 5-36 [in English].
- Ginzburg, C. & Poni, C. (1991). The Name and the Game: Unequal Exchange and the Historiographic Marketplace. *Microhistory and the Lost Peoples of Europe* / Ed. by E. Muir and G. Ruggiero. Baltimore; L. P. 1-10 [in English].
- Kyrychenko, L. (Comps). (2010). *Moia Sribnianshchyna*. [My Sribne District]. Kyiv. 152 p. [in Ukrainian].
- Levi, G. (1992). On Microhistory. In: *New Perspectives on Historical Writing*. Pennsylvania State University Press. Cambridge [in English].
- Lazarevskyj, A.M. (1903). *Opyssanye staroj Malorossyyi. Materyaly dlja ystoryy zaselenyia, zemlevladyia*

- y upravleniya: [v 3 t.] . T. 3. Polk Prylutskyj.* [Description of old Little Russia. Materials for the history of settlement, land ownership and management: [in 3 volumes]. Volume 3. Polk Prilutsky]. [in Russian].
- Karpov, B. (Comps.). (1903). *Rossyia. Polnoe heohrafycheskoe opysanye nasheho Otechestva. [v 19 t.] / pod red. V.P. Semenova; pod obsch. rukovodstvom: P.P. Semenova, V.Y. Lamanskoho. - Sankt-Peterburh: Izd. A.F. Devryena, 1899-1914. T. 7: Malorossyia.* [Russia. A Complete Geographical Description of Our Fatherland. [in 19 volumes] / edited by V.P. Semenov; under the general supervision of P.P. Semenov, V.I. Lamansky. St. Petersburg: Publishing House of A.F. Devrien, 1899-1914. Volume 7: Malorussia]. [in Russian].
- Miakotyn, V.A. (1896). *Heneralnoe sledstvye o maetnostiakh Prylutskoho polka (1729-1731 hh.) / Soobshch. V. Miakotyn.* [General investigation into the property of the Prilutsky regiment (1729-1731)]. Kiev: typ. Korchak-Novytskoho. 38 p. [in Russian].
- Pavlenko, S. (2009). *Otochennia Het'mana Ivana Mazepy: soratnyky ta prybychnyky.* [Hetman Ivan Mazepa's entourage: associates and supporters]. Kyiv. 245. [in Ukrainian].
- Haidai, H. (Ed.). (2007). *Pryluchchyna: Entsyklopedychnyi dovidnyk.* [Pryluky district: Encyclopedic reference book]. Nizhyn. Vydavnytstvo Aspekt-Polihraf. 560 p. [in Ukrainian].
- Smolij, V.A. & Stepankov, V.S. (1999). *Ukrains'ka natsional'na revoliutsiia XVII st. (1648-1676 rr).* [Ukrainian National Revolution of the 17th century (1648-1676)]. Kyiv. 7. 229. [in Ukrainian].